

Gešė Džampa Tinlėjus

KETURIŲ
BUDIZMO
FILOSOFIJOS
MOKYKLŲ
POŽIŪRIAI

Iš rusų kalbos vertė
Algirdas Kugevičius

Sofoklis

Vilnius, 2022

Turinys

Rusiškojo teksto redaktoriaus pratarmė / 8
Pirmas skyrius. Įvadas į tuštumos teoriją / 11
Budistinės filosofijos skirtumas nuo nebudistinės / 13
Keturi budizmo požiūrio antspaudai / 15
Keturių antspaudų ryšys su keturiomis tauriosiomis tiesomis / 31
Kodėl reikia pažinti <i>tuštumą</i> ? / 34
Kuo skiriasi terminai „tuštuma“ ir „nebūtis“ / 39
Būtinasis <i>tuštumos</i> pažinimo pagrindas / 41
Mokymo perdavimo linija / 47
Glausta filosofijos mokyklų apžvalga / 48
Trys mokymo Rato pasukimai. Keturių filosofijos mokyklų ištakos / 50
Pagrindas, Kelias, Vaisius / 53
Mokymo apie <i>tuštumą</i> terminologijos svarba / 56
Antras skyrius. Keturios budizmo filosofijos mokyklos / 61
Vaibhašika / 61
1. Apibūdinimas / 61
2. Atšakos / 63
3. Pavadinimo paaiškinimas / 64
4. Filosofinės pažiūros / 64
Sautrantika / 125
1. Apibūdinimas / 126
2. Struktūra / 128
3. Pavadinimo paaiškinimas / 128
4. Filosofinės pažiūros / 129
Čitamatra / 174
1. Apibūdinimas / 174
2. Struktūra / 175
3. Pavadinimo paaiškinimas / 181
4. Filosofinės pažiūros / 182
Madhjamaka / 233

1. Apibrėžimas / 234
2. Pavadinimo paaiškinimas / 234
3. Madhjamakos struktūra / 238

Glaustas apibendrinimas: pagrindiniai keturių budizmo filosofijos mokyklų skirtumai / 407

Trečias skyrius. „Širdies sūtros“ komentaras / 409

Pradžniaparamitos mokymų vertingumas ir „Širdies sūtros“ skaitymo nauda / 409

„Širdies sūtros“ tekstas. Mokymo perdavimo linijos palaiminimas / 413

Plačiojo metodo ir giliosios išminties tęstinumo linijos / 416

„Širdies sūtros“ įvadinės dalies komentaras / 417

Viso „Širdies sūtros“ pavadinimo prasmė. Mokymo autentiškumo kriterijus / 418

Nusilenkimas budhoms ir bodhisatvoms / 420

Paprastasis „Širdies sūtros“ teksto kilmės kontekstas: trys nepriekaištingos mokymo perdavimo sąlygos / 421

Nepaprastasis mokymo kilmės kontekstas / 422

Trys Budhos Žodžio kategorijos / 429

Pagrindinės „Širdies sūtros“ medžiagos komentaras / 429

Šariputros užduotas klausimas / 430

Trys Avalokitešvaros atsakymai / 433

Ketvirtas skyrius. Baigiamieji patarimai, kaip studijuoti ir praktikuoti mokymą apie tuštumą / 479

Studijavimas – kuklumo, o ne puikybės kelias / 480

Mokymas primena raktą / 481

Praktikuoti reguliariai, nepuolant į kraštutinumus / 483

Sniegynų liūto kelias / 484

Teigiamų bruožų priskyrimo svarba. Nepalankių sąlygų pavertimas Keliu / 485

Mokymo apie *tuštumą* naudojimas kasdieniame gyvenime / 488

Priedai / 492

1 priedas. Pagrindiniai neigimo objektai / 492

2 priedas. Nesavastingumas keturiose filosofinėse mokyklose / 493

3 priedas. Pagrindiniai terminai / 494

Literatūra / 502

Trijų knygų pavadinimų santrumpos / 503

Kaip elgtis su budizmo knygomis

Dharma – Budhos mokymas – yra šventasis vaistas, padedantis jums ir kitiems atsikratyti kančių, todėl visas bet kuria kalba parašytas knygas, kuriose dėstomas Budhos mokymas, reikia gerbti. Nereikia jų dėti ant grindų, kėdės ar kokių nors kitų daiktų ir netgi statyti ant jų Budhos atvaizdų. Verčiant puslapius negalima seilinti pirštų. Dharmos knygas dera laikyti ant altoriaus ar kitoje pagarbioje vietoje. Norėdami atsikratyti sugadinto ar perplėšto šventojo teksto, jį sudeginkite, o ne meskite į šiukšlių dėžę.

Panašiai reikia gerbti ir šventąsias kitų religijų knygas.

Rusiškojo teksto redaktoriaus pratarmė

Ši knyga sudaryta remiantis paskaitomis, kurias 1996–2013 metais garbusis gešė Džampa Tinlėjus skaitė įvairiuose Rusijos miestuose. Į ją taip pat dalinai įtraukta 2002 metais Maskvos budistinio centro „Lama Conkapa“ išleistos knygos „Protas ir tuštuma“ («Ум и пустота») medžiaga.

Knygą sudaro keturi skyriai. Pirmame, įžanginiame, skyriuje pateikti pamokymai, kurie yra minimalus būtinas pagrindas budizmo filosofijos studijoms pradėti. Antras skyrius pagrindinis, skirtas keturių budizmo filosofijos mokyklų požiūriams. Šio skyriaus struktūra iš esmės atitinka turinį Končogo Džigmė Vanpo (antrojo Kunkjeno Džamjango Šepos įsikūnijimo) knygos „Bran-gusis budizmo ir kitų filosofijos mokyklų vėrinys“ («Драгоценное ожерелье буддийских и небуддийских философских школ»)¹, kurioje kiekvienos mokyklos požiūriai aiškinami siejant juos su Pagrindu, Keliu ir Rezultatu. Trečias skyrius – „Širdies sūtros“ komentaras, sudarytas iš paskaitų, įvairiais metais skaitytų Maskvoje ir Ulan-Udėje. Ketvirtame skyriuje mokoma studijuoti ir praktikuoti budizmo filosofiją kasdieniame gyvenime.

Knygoje surinkta medžiaga leidžia skaitytojui susidaryti nuomonę apie budizmo filosofiją ir jos mokyklas, taip pat prisiliesti

¹ Garbusis gešė Tinlėjus šią knygą išsamiai aiškino 1998–1999 metais Maskvoje (visos pastabos, kurių autorius nenurodytas, rusiško teksto redaktorių).

prie gilos išminties, kurią perdavė daugybė budizmo mokytojų, pradedant Budha Šakjamuniu. Pradėjusiems studijuoti budizmo filosofiją šiais laikais gana sunku be kvalifikuoto mokytojo pagalbos susiorientuoti informacijos apie budizmo mokymą gausoje. Savarankiškai studijuojantiems ši knyga gali būti labai naudingas orientyras, patikimas pamatas. Žinios apie filosofijos mokyklų požiūrius joje pateikiamos griežtai sistemiskai ir aiškinama laipsniškai – nuo paprastų dalykų iki sudėtingų.

Be to, ši knyga nėra sausas vadovėlis. Mokymą, koks sudėtingas jis bebūtų, gešė Tinlėjus perteikia labai šiltai ir rūpindamasis mokiniais. Tai pasireiškia ne tik jo sugebėjimu sudėtingus dalykus aiškinti paprasta, suprantama kalba, bet ir tuo, kad teorinį mokymą gešė visuomet susieja su kasdieniu dvasios ugdymu, jį paversdamas praktišku ir pritaikomu gyvenime. Mokytojo rūpinimasis mokiniais pasireiškia ir šių žinių tikslo bei paskirties aiškinimu. Jos reikalingos ne tam, kad didėtų erudicija ir augtų intelektas. Tarpusavio priklausomybės – budizmo filosofijos esmės – supratimas padeda žmogui tapti išmintingesniam ir geresniam jau dabar, o deramai naudojantis šiomis žiniomis galima visiškai išsivaduoti iš samsaros kančių.

Sudarant knygą buvo dalinai išsaugotas paskaitų kontekstas, pavyzdžiui: kai kurie klausimai ir atsakymai, Mokytojo kreipimaisi į auditoriją, taip pat gyvas autorinis dėstymo stilius. Tai ypač matoma „Širdies sūtros“ komentare, nes, mūsų nuomone, gešė Tinlėjaus aiškinimai apie mokymų perdavimo linijos palaiminimą, kasdienio šios sūtros skaitymo naudą, Mokytojo gerumą, kurį mokiniai galės aiškiai suvokti tik šį mokymą realizavę po daugelio gyvenimų, yra svarbūs ne tik paskaitų klausytojams, bet ir knygos skaitytojams – bent jau pažintine prasme.

Numanant, jog knygą skaitys įvairių budizmo mokyklų ir tradicijų sekėjai, norėtusi paminėti, kad mokymas čia pateikiamas žvelgiant iš madhjamaka-prasangikos mokyklos pozicijos. Tai rodo dažni sugretinimai su prasangikų pažiūromis, randami žemesniosioms mokykloms skirtuose skyriuose. Pati sąvoka „žemesniosios

mokyklos“ yra sąlyginė ir vienokiame ar kitokiame šios knygos kontekste taikoma visoms mokykloms, išskyrus madhjamaka-prasangiką. Taigi, jei kalbama apie čitamatrą, žemesnėmis mokyklomis, palyginus su ja, bus vaibhašika ir saurantika – ankstyvojo budizmo mokyklos. Jeigu kalbama apie prasangiką, tai ne tik čitamatra, bet ir madhjamaka-svatantrika gali būti apibūdintos kaip žemesniosios. Reikia turėti omenyje, kad toks požiūris į mokyklas kaip aukštesnes ir žemesnes būdingas tam, kuris moko madhjamaka-prasangikos ir mahajanos budizmo. Suprantama, kiekvienos filosofinės mokyklos sekėjai savo požiūrį laiko aukščiausiu.

Kad būtų patogiau mokyti, į knygos priedus įtrauktos lentelės, kuriose susisteminti pagrindiniai neigimo objektai ir nesavastingumo tipai – taip, kaip jie traktuojami keturiose filosofinėse mokyklose. Taip pat abėcėlės tvarka pateiktas knygoje vartojamų pagrindinių terminų sąrašas su tibetietiškais ir sanskrito atitikmenimis ir glaustais apibūdinimais. Tibetietiški kai kurių terminų atitikmenys nurodyti ir pačiame knygos tekste pagal Wylie perrašos sistemą. Sudarant apibrėžimus ir pastabas, naudoti įvairūs šaltiniai, kurių visas sąrašas pateiktas knygos gale.

Knygoje ryškiu šriftu paryškinti struktūriniai elementai, o kursyvu išskirti kai kurie terminai, apibrėžimai, taip atskiri prasminiai akcentai ir atskiros citatos.

Redakcija dėkoja visiems, padėjusiems išleisti knygą. Šių pamokymų paskelbimo nuopelnai tepadedą plisti ir gyvuoti grynam Budhos mokymui! Šie išminties ir atjautos grūdai teisleidžia daigus visų būtybių širdyse!

PIRMAS SKYRIUS

ĮVADAS Į TUŠTUMOS TEORIJĄ

Aš jums patariu praktikuoti Dharma ir studijuoti filosofiją ne tam, kad kauptumėte informaciją, o kad geresnis taptų jūsų protas.

Dže Conkapa pasakė: „Tiek tekstų aš parašiau ne tam, kad žmonės, juos studijuodami, taptų mokslininkais. Aš taip išsamiai paaiškinau mokymą, kad jį praktikuodami žmonės tramdytų savo protą.“ Proto tramdymui iš tikrųjų bendrųjų mokymų neužtenka – būtini išsamūs pamokymai. Jei domitės meditacija, tai kuo giliau pažinsite Dharma, tuo veiksmingesnė bus jūsų meditacija. Žinoma, kad nušlifuoti umėte savo žinias, naudinga diskutuoti su kitais žmonėmis, bet kur kas veiksmingiau diskutuoti su savo proto tamsumais².

Siekdami padėti visoms gyvoms būtybėms, jūs klausotės Dharma, kad visiškai nušvistų jūsų protas. Galvokite: „Tegul visos būtybės kada nors įgyja tokią brangią galimybę, kokią suteikia susitikimas su Dharma, ypač su mokymu apie *tuštumą* (*stong pa nyid*), ir tegul praktikuodamos šį mokymą jos visos išsivaduoja iš samsaros. Kad padėčiau visoms būtybėms, pirmiausia aš pats turiu išsilaisvinti iš visų tamsumų. Kaipgi aš galiu padėti išsilaisvinti kitiems, pats būdamas *klešų* nelaisvėje? O visų tamsumų šaknys – klaidingas supratimas, tai yra neišmanymas, kabinimasis už būties realumo.“

Būtent toks klaidingas suvokimas – kabinimasis už objektų regimybės – vadinamas neišmanymu. Kol sąmonėje išliks šis klaidingas suvokimas, kils ir visi kiti tamsumai: prierašumas, priešiškumas, žmonių skirstymas į draugus ir priešus... Nuolat remdamiesi tokiu suskirstymu, jūs kuriate iš esmės neigiamą karma, dėl kurios

² Proto tamsumai (skt. *klešos*) – proto būsenos, sukeliančios nerimą.

dažniausiai atgimstate žemesniuose pasauliuose. Retkarčiais susikuriate ir teigiamos karmos, bet net ir ji sumišusi su prieraišumu bei neišmanymu. Per neišmanymą jūs save ir kitus laikote savastin-gais³ ir manote, kad kuriate savastingą teigiamą karmą.

Samsaros šaknis – neišmanymas, o jo priešnuodis – *tuštumos* pažinimo išmintis.

Jei žmogus nors kelias akimirkas klausėsi Pradžniaparamitos⁴ mokymų ir pajuto įkvėpimą, šis „atspaudas“ padės jo protui kada nors tapti atviram ir pažinti absoliučią visų reiškinių prigimtį. Tuomet jis išsilaisvins iš samsaros. Niekas negali išlaisvinti iš samsaros kitų. Visi turi išsilaisvinti patys. Net Budha Vadžradhara bejėgis jus išlaisvinti – jis gali jums tik parodyti kelią, tačiau tuo išsilaisvinimo keliu turite eiti patys.

Šį mokymą aš gavau labai sunkiai. Dėl jo man teko patirti daugybę išbandymų. Daugelyje gyvenimų jūs troškote sutikti šį brangų mokymą, bet jums nepavyko jo išgirsti. Taigi nelaikykite savaime suprantamu dalyku, kad jis gana lengvai jums pasiekiamas. Antraip jis nebus toks naudingas. Pabandykite suvokti šio mokymo reikšmingumą, retenybę ir didžiulę vertę.

Jei kas nors jums pasiūlytų brangaus nektaro, jūs pultumėte ieškoti namuose geriausio ir švariausio indo, kad galėtumėte į jį perpilti nektarą ir ilgai saugoti. Paskui pastatytumėte indą su nektaru į saugiausią vietą... Tinkamiausia vieta šiam mokymui saugoti yra jūsų širdis, ne galva. Saugant šį mokymą galvoje, jis lengvai pasimiršta. O jeigu jį ir įsiminsite, nebus naudos – atmintyje išliks tik paprasta informacija, kuri jums kels pasididžiavimą. Bet jeigu mokymą suprasite širdimi, jūs niekuomet netapsite išdidūs ir pasipūtę, puoselėsite kuklumą.

Kuo daugiau žinių aš gaudavau iš savo gerojo Mokytojo, tuo kuklesnis dariausi, nes suvokiau šių mokymų gilumą ir supratau, kad, palyginus su šiuo išminties vandenynu, mano žinios labai menkos. Kai tą suprasite, išdidumas jums nebegrės.

³ Tai yra egzistuojančiais objektyviai, nepriklausomai nuo mintinio žyminio.

⁴ Pradžniaparamita – mokymų skyrius, skirtas beribei įžvalgai.

Knygų skaitymas ir mokymo klausymasis iš dvasinio vadovo lūpų labai skiriasi. Pasisemdami kokių nors žinių tik iš perskaitytos literatūros, jūs galite mokymą interpretuoti neteisingai. Taip pat visi perskaityti mokymai gali susipainioti jūsų galvoje. Skirtingi mokytojai aiškina temą įvairiais požiūriais, skirtingu stiliumi, ir jų pamokymai skiriami įvairaus lygio klausytojams. Jei tik skaitysite knygas, jūs savo prote sukaupsite daug informacijos, bet negalėsite eiti viena kryptimi ir neturėsite vientisos filosofijos.

Kad, vykstant *tuštumos* pažinimui, išsigydytumėte pamatinę savo tamsumų ligą, žinoti vien *tuštumos* teoriją nepakanka. Būtina, kad šalia būtų patyręs žmogus – jūsų dvasinis vadovas. Jo neturint, yra devyniasdešimt devynių procentų tikimybė suklysti, net jeigu atrodys, kad viską darote teisingai.

Dvasinis vadovas jus moko pagal jūsų gabumus ir polinkius. Jūs galite derinti mokymų klausymąsi su knygų skaitymu, ir tai bus labai naudinga. Gaunant mokymą tiesiogiai iš dvasinio vadovo, prote lieka gilūs atspaudai. Šių atspaudų gylis ir apskritai mokymo veiksmingumas priklauso nuo jūsų mokytojo meditacinės patirties.

Žodžiai gali perduoti apie trisdešimt procentų informacijos. Dauguma jos išplaukia iš dvasinio mokytojo patirties. Tiesioginė išraiška leidžia jums suprasti daug daugiau nei skaitant ar klausantis mokymo įrašų. Budhos mokiniai, klausydamiesi jo mokymo, gaudavo tokį stiprų palaiminimą, kad po mokymo pasinerdavo į meditaciją ir pasiekdavo dvasios aukštumas. Tiesioginis dvasinio vadovo mokymo perėmimas derama tvarka – pagrindinė jūsų pasiekimų priežastis.

Budistinės filosofijos skirtumas nuo nebudistinės

Budistai skiriasi nuo nebudistų ne išvaizda, ne drabužiais, ne namais, kuriuose jie gyvena, ne gestais, ne rožiniais. Apskritai jie skiriasi pasiklovimu Budhos, Dharmos ir Sanghos Prieglobsčiu. Kai,